

KENDİNE AİT BİR ODA (A ROOM OF ONE'S OWN)

Virginia Woolf
(1929)

Tek kişilik bir tiyatro oyunu metni oluşturmak üzere
derleyen ve çeviren: Semih Fırıncıoğlu
(1992)

Bu metin ilk kez 12 Mayıs 1993'te İstanbul Aksanat'ta sahnelendi
(Semih Fırıncıoğlu yönetti, Çiđdem Selışık oynadı).

Bu çeviri yalnızca kişisel, ticari olmayan amaçlarla kullanılmak üzere sunulmuştur. Çevirmenin yazılı izni olmadan ticari amaçla kullanılamaz, herhangi bir yoldan yayımlanamaz, sahnelenemez, herhangi bir web sitesinde ya da başka bir elektronik dağıtım sisteminde bulundurulamaz. Bu türden kullanımlar için çevirmenin yanısıra yazarı temsil eden kuruluşun da iznine başvurulması gerekebilir.

Birinci Bölüm

— 1 —

28 Ekim 1928.

Akşam, 7:30.

İngiltere.

Cambridge Üniversitesi, Girton Kız Okulu.

Yazar Virginia Woolf, kadın ve edebiyat konusunda bir konuşma yapmaya davet edilmiştir.

Büyükçe bir konferans salonu.

Adı “Emden Salonu.”

Kürsünün arkasındaki kara tahtada iri harflerle “Kadın ve Edebiyat, Virginia Woolf” yazılıdır.

Kürsüye çıkar. Önünde sıra sıra üniversiteli kız oturmuş, sessiz, merakla bekliyordur.

— 2 —

“Ama” diye başlar söze Virginia Woolf, “ama biz senden kadın ve roman hakkında konuşmanı istedik, kişinin kendine ait bir odasının olmasının bununla ilgisi ne?” diyebilirsiniz. Anlatayım” der.

Bu konuşma davetini aldığı anda nehir kıyısında oturup bu iki sözcüğün, kadın ve edebiyatın ne anlama geldiğini düşünmüştür. Akla ilk gelen, kadınlar tarafından yazılmış yapıtların alışıldık biçimde bir taramasıdır. Sağına soluna birkaç ilginç alıntı, birkaç da espri serpiştirdin mi, eder sana dört başı mamur bir konferans. Ancak, biraz daha düşününce, bu sözcüklerin pek o kadar basit olmadığını farkeder. Kadın ve edebiyat, kadın ve kadının tanımı anlamına da gelebilir, kadın ve kadının yazdığı edebiyat da, kadın ve kadın hakkında yazılmış edebiyat da, bunların hepsinin saç yumağı gibi içiçe geçmiş karmaşası da. Virginia Woolf’a en ilginç gelen bu sonuncusu, karmaşık olanıdır. “Ama” der, “konuyu böylesine geniş bir açıdan düşünmeye başladığım anda farkettim ki konuşmamın sonunda herhangi bir sonuca ulaşmam olanaksızdı. Yapabileceğim tek şey, sizlere şu görüşümü, şu ayrıntıyı bildirmek olabilirdi: Eğer bir kadın edebiyatla uğraşacaksa, bu kadının parasının ve kendine ait bir odasının olması gerekir.

— 3 —

İşte, bir-iki hafta önce, güzel bir Ekim günü, nehrin kıyısında bu düşüncelere dalmış, kadın ve edebiyat ve bir sonuca varma zorunluluğunun yüküyle başım önüme düşmüş oturuyordum. Nehir, gökyüzünden, köprüden, pırıltılı bir ağaçtan keyfi neyi isterse onu yansıtarak akıp gidiyor, üniversiteli bir oğlan da sandala binmiş bu yansımaların arasında kürek çekiyordu. Yani, insanı yirmi dört saat oturtup düşündürtecek bir ortam. Düşünce, oltasını suya akıntı aşağı bırakmış bekliyordu. Misina sudaki pırıltılara, yosunlara bata çıka dakikalarca salındı. Sonra bildiğiniz o ani, hafif gerilme: Ötelerde, oltanın ucunda birdenbire bir düşünce kümesi beliriverdi. Yavaş yavaş çekip çıkardım, özenle çimenlere yatırdım, bir de baktım ki ufacık, zavallı bir şeymiş benim bu düşünce. Usta bir balıkçının büyüsün de pişirip yemeye değsin diyerek gerisin geri suya

atacağı türden küçücük bir balık. Ama baktım, boyuna posuna rağmen gizemli bir yanı var. Üzerinde düşünmeye devam ettikçe son derece ilginç, önemli bir hale geldi, az sonra kafamda öyle bir patırtı kopardı ki yerimde oturamaz oldum, kendimi çimen kaplı bir yerlerde hızlı hızlı yürürken buldum.

Birden bir adam türeyiverdi karşımda, yolumu kesti. Önce, bu ceketi kuyruklu, gömleği firfırlı garip nesnenin el-kol hareketlerini bana yaptığını anlayamadım. Yüzünde bir dehşet, bir öfke! Mantık değil, içgüdüm imdadıma yetişti: Bu adam bekçiydi; ben kadın. Burası çimenlik; yol orası. Burada yalnızca öğretim üyeleri ve bilim adamları yürüyebilirdi; bana çakıl kaplı yolda yürümek düşüyordu. Bu düşünceler birkaç saniyede geçiverdi aklımdan. Yönümü değiştirip yoluma yolda devam ettiğimi görünce bekçinin kolları indi, yüzü sakinleşip olağan biçimine geri döndü. Çimende yürümek çakılda yürümekten daha hoşsa da kaybım büyük sayılmazdı. Ama bu öğretim üyeleri üç yüz yıldır biçtikleri bu çimenleri koruyalım derken benim küçük balığı ürkütüp kaçırmışlardı.

— 4 —

Beni böyle yasak bölgelere küstahca ayak bastırtan düşünce neydi, bir türlü hatırlayamadım. Çok geçmeden, cennetten bir bulut inmişçesine bir dinginlik, bir huzur sardı dört bir yanı. Eğer huzurun bir meskeni varsa, bu, güzel Ekim sabahlarında Cambridge'in bahçeleri, avlularıdır.

Okul binalarının arasında, yüzyıllardan kalma avluların birinden ötekine dolanırken şimdiki zamanın engebeleri, pürüzleri giderek yumuşamaya başladı. Bedenim sanki ses geçirmez, harikulade bir camla çevrelendi. Her nedense, başıboş bir anı, Charles Lamb'in Cambridge Üniversitesi'ni ziyaretiyle ilgili eski bir yazısı çıkageldi aklıma. Burada Milton'ın şiirlerinden birinin aslını görmüş, onun hakkında bir yazı yazmıştı. Birden farkettim ki Lamb'in incelediği o el yazması metin birkaç yüz metre ötemdeydi. Charles Lamb'in geçtiği yoldan, avludan geçip hazinenin yattığı o ünlü kütüphaneye ulaşabilirdim.

Birkaç dakika sonra kütüphanenin kapısında idim. Elimi kapıya attığım anda kara cüppeli, yukardan bakan, ak saçlı, kibar bir bey çıkıverdi karşıma. Eliyle çıkmamı işaret ederken alçak sesle kadınların kütüphaneye ancak bir öğretim üyesi eşliğinde ya da bir tavsiye mektubuyla girebileceklerini belirtti.

Ünlü bir kütüphanenin bir kadın tarafından lanetlenmesi o ünlü kütüphanenin umrunda değildir. Görkemli, sessiz, servetini sınımsız kucaklamış, halinden memnun uyuklar ve bana sorarsanız sonsuza dek de böyle uyuklayacaktır.

— 5 —

[Akşam yemeğine] hala bir saat vardı. O arada ne yapabileceğimi düşündüm. Çayırlarda dolaşabilirdim. Nehir kıyısında oturabilirdim. Hava güzel bir sonbahar havasıydı.

Toprak, ağaçlardan uçuşan kızarmış yapraklarla örtülüydü. Çayırlara mı gideyim nehir kıyısına mı diye düşünürken kulağıma bir yerlerden bir müzik çalındı. Kilisede ayin ya da bir tören düzenleniyordu. Org, muhteşem bir sesle inleyip yakınmaya koyulmuştu. Bu kez, hakkım varsa bile içeri girmemeye karar verdim. Bakarsın şimdi de zangoçun durdurup vaftiz belgesi ya da papazdan tavsiye mektubu falan isteyeceği tutar. Zaten bu görkemli binaların dışları da içleri kadar güzeldir. Cemaatin toplanışını, kovanın deliği önündeki arılar gibi kapı önünde koşuşturmalarını, girip çıkışlarını izlemek eğlenceliydi. Bilirsiniz, bu kilise geceleri aydınlatılınca, yüksek kubbeleri ve kuleleriyle kilometrelerce uzaklardan bile görülür. Yelkenlerini açmış, sürekli uzaklaşan bir gemi gibidir.

— 6 —

Dediklerine göre, bu düz çayırlar, görkemli binalar ve kiliseyi barındıran bu alan da bir zamanlar sazlarla örtülü, yılanlı çıyanlı bir bataklıkmış. Düzinelerce ata, öküze çektire çektire uzak diyarlardan arabalar dolusu taş getirmiş olmaları diye düşündüm. Sonra, gölgesinde durduğum o gri bloklar, binbir emekle, taş taş üstüne konup dikilmiş. Ardından, boyacılar pencerelerin camlarını getirmişler, duvarcılar binanın tepesinde harç karıştırıp sıva yaparak yüzyıllar geçirmişler. Bu toprak parçasına durmaksızın, oluk gibi altın, gümüş akmış olması gerekir diye düşündüm. Ama çağ iman çağıydı, bu taşları temellere oturtabilmek için kuruş esirgemiyorlardı.

İman çağı bitmiş, akıl çağı başlamış, altın, gümüş yağmuru devam etmiş. Burslar verilmiş, öğretmenlerin maaşları ödenmiş. Altın gümüş bu kez kralın hazinesi yerine tüccarların, imalatçıların kesesinden çıkmış. Endüstride servet yapmış erkekler, hünerlerini öğrendikleri bu okula kazançlarının bir bölümünü cömertçe geri vermişler; daha çok sayıda öğretmen tutulabilsin, daha çok burs verilebilsin diye. Sonunda, yüzyıllar önce sazlarla, yılan çıyanla kaplı bataklığın yerini kütüphaneler, laboratuvarlar, rasathaneler, her biri bir servet değerinde araç gereç almış.

Avluyu dolaşırken altın ve gümüş temellerin ne derinlere indiğini görmemek olanaksızdı. Yoldaki taşlar çimenlere kusursuz oturtulmuştu. Elleri tepsili adamlar bir merdivenden ötekine koşuşturuyordu. Pencere önlerinde cicili bicili çiçekler sıralıydı. Odalardaki gramofonlardan yükselen müzikler duyuluyordu. Yani, durup derin derin düşünmemek elde değildi –ama her ne düşünülecekse düşünülemedi, çünkü saat vurdu, kız okuluna, akşam yemeğine gitme vakti gelmişti.

— 7 —

Yürürken kapılar ardından birer birer, kibarca ama sıkı sıkı kapatılıyormuş duygusuna kapıldım. Sanki yüzlerce bekçi binlerce anahtarlı özenle yağlanmış kilitlere sokup çeviriyor, hazineler bir kez daha gece için emniyete alınıyordu.

Alaca karanlıkta Girton'un tuğla binası ve bahçeleri göründü. Açık ve yabancı; sulanıp üstünkörü temizlenmiş uzun çimler rüzgarda salınıyordu.

İşte, çorbam önümdeydi. Akşam yemeği büyük yemekhanede yeniyordu. Herkes toplanmıştı. Yemek hazır. İşte, çorbam önümdeydi. Sade et suyu. İnsanın düşgücünü harekete geçirecek hiçbir yanı yok. Sade et suyu. Tabakta biraz nakış makış olsa şeffaf sıvının dibinde onları seyredeceğim ama yok. Tabak da sade.

Çorbanın ardından sebze ve patates eşliğinde et geldi –kaba saba bir üçlü (çamurlu bir pazar yeri gibi: Hayvan butları, kenarları sararıp buruşmuş Brüksel lahanaları, üç aşağı beş yukarı pazarlıklar, ucuzluklar, Pazartesi sabahının eli fileli kadınları). İnsanoğlunun günlük nevalesinden şikayetlenmenin alemi yoktu. İşte, yeterli miktarda erzak vardı. Maden işçileri kuşkusuz daha azıyla yetinmek zorundaydılar.

Sonra sıra kuru erikli muhallebiye geldi. Her kim kuru eriğin muhallebiyle sarmalanmış olsa bile yenip yutulmaz, merhametsiz bir sebze olduğundan şikayetlenirse (meyve değildir), kuru eriği bile sadaka alacak yoksullar bulunduğunu unutmamalıdır.

Bunun ardından da peynir ve peksimet geldi. Peksimet doğası gereği kuru olduğundan, bu peksimetler de sapına kadar peksimet olduğundan, bu aşamada su sürahisi epeyce el değiştirdi.

Hepsi bu kadar. Yemek bitmişti. Herkes iskemlesini geriye gıcırdatıp kalktı. Birkaç dakika içinde salonda yemeğin izi kalmadı. İngiliz gençliği koridorlardan aşağı, merdivenlerden yukarı şarkılar söyleyerek, patır patır çıkıp gitti. Bir konuğun, bir yabancıнын haddine düşmezdi ‘yemek iyi değildi’ demek.”

Yemeğin ardından Virginia Woolf, arkadaşı Mary Seton’un binadaki dairesine çıkar. Mary Seton, Girton Okulu’nda bilim öğretmenidir. İçkilerini alıp koltuklarını şöminenin önüne çekerler, sohbeti koyulurlar. İspanya’dan, Portekiz’den, kitaplardan, yarış atlarından konuşurlar ama, konu nereye giderse gitsin, beş yüz yıl öncesinde yüksek bir binanın tepesinde çalışan duvar ustaları Virginia Woolf’un gözünün önünde çakılıp kalmıştır: Krallar, soylular koca koca çuvallarda altın, gümüş getirip toprağa gömmektedirler. Bunun yanıbaşında bir görüntü daha durmaktadır: Bakımsız ineklerin dolaştığı çamurlu bir pazar yeri, sararıp solmuş sebzeler ve yaşlı adamların lif lif olmuş yürekleri.

Arkadaşına o gün öğleden sonra kiliseye bakarken düşündüklerini anlatır. Yıllarını kilisenin tepesinde geçirmiş olan duvar ustalarından, kralların, kraliçelerin, soyluların keselerce altını toprağa nasıl dökmüş olduklarından, bu yüzyılda da aynı işi kodamanların çek ve tahville yaptığından söz eder. “Bütün bunlar orda, okul binalarının altında yatıyor. Peki, bu binanın” der, “içinde oturduğumuz bu binanın tuğlalarının, bakımsız bahçesinin altında ne yatıyor? Akşam yemeğinde önümüze gelen o ucuz tabakların, yediğimiz o...” (dayanamayıp ağzından çıkarır) “sığır eti ve muhallebili kuru eriğin ardında hangi güç var?”

“Biliyorsun işte,” der arkadaşı, “1860’larda başlamış. Odalar kiralanmış, komiteler toplanmış, mektuplar yazılmış, duyurular hazırlanmış, toplantılar yapılmış, gelen mektuplar okunmuş. Falanca şu kadar para verecekmiş ama bay bilmem kim kuruş desen vermezmiş. Yönetici odaları için nasıl para buluruz? Acaba kermes mi düzenlesek? Ön sıraya oturtacak güzel bir kız bulabilir miyiz? Falanca derginin yazı işleri müdürünü tanıyan var mı? İkna etse de bir mektup yayımlasalar. Acaba bayan falanca mektubu imzalar mı? O bayan şu anda şehir dışında. Altmış yıl önce böyle çalışılıyordu” der Mary Seton, “çok fazla vakit, çok büyük çabalar gerekiyordu. O kadar uğraşıp didinmenin sonunda topu topu otuz bin sterlin toplayabilmişler. Bu miktar, o dönemde bir erkek okulu için birkaç günde toplanabilen parayla karşılaştırılmazdı bile. Tabii ki biz şimdi şarap içip keklik eti yiyemeyiz, tabii ki ordan oraya tepsi koşuşturan uşaklarımız olamaz, tabii ki her kıza dayalı döşeli, ayrı bir oda veremeyiz.”

“Peki,” der Virginia Woolf, “nasıl oluyor da yıllarca uğraştıktan sonra bu kadınlar ele avuca gelir bir para toplayamıyorlar? Neden biz kadın kısmı bu kadar yoksuluz? Analarımız onca zaman neyle vakit geçirmişler ki arkalarında bizlere bir şey bırakamamışlar? Ne yapıyorlarmış? Aylak aylak suratlarını mı pudralıyorlarmış? Vitrin mi bakıyorlarmış? Monte Carlo’da güneş banyosu mu yapıyorlarmış?”

Mary Seton şöminenin üzerinde duran fotoğraflardan birine işaret eder. Yaşlı bir kadın, omzunda ekose kumaştan bir şal, hasır bir koltukta oturmaktadır. Süssüz, gösterişsiz bir ev kadını. “Annem,” der Mary Seton, “bir papazla evlenmiş, on üç çocuk doğurmuş. Boş zamanlarında aylıklık edip gönül eğlendirmiş olabilir ama, gördüğün gibi, yüzünde zevk ve sefanın izleri pek görünmüyor.”

“Annen öyle yaşayacağına iş hayatına atılsaydı,” der Virginia Woolf, “söz gelimi, suni ipek imalatçısı ya da borsanın ileri gelenlerinden biri olsaydı, sonra da Girton kız okuluna iki-üç yüz bin sterlin para verseydi, bu akşam burda dertsiz tasasız oturmuş arkeoloji, botanik, antropoloji, fizik falan konuşuyor olurduk. Atomun yapısından söz ederdik, matematikten, astronomiden, relativiteden, coğrafyadan dem vururduk. Şurda seninle önümüze bir kuş ve bir şişe şarap almış oturuyor olurduk. Bir yerde bir araştırma yapıyor, yazılar yazıyor olabilirdik, yerkürenin mutena yerlerini gezip tozuyor olabilirdik, Partenon tapınağının merdivenlerinde dalgın dalgın oturuyor olabilirdik, ya da sabah onda işe gidip dört buçukta, bir parça da şiir yazmak üzere, ağır aheste eve dönen birileri olabilirdik. Ama,” [der Virginia Woolf] “ama, işte, annen ve annen gibiler onbeş yaşlarındayken ev yerine iş hayatına atılsalardı sen bugün dünyada olmazdın. Hem servet yap hem de on üç adet çocuk –buna hiçbir can dayanamaz.”

Mary Seton, “senin bu soruları sorman baştan yanlış” der. “Anam, anamın anası ve anamın anasının anası servet biriktirmiş, sonra da bu paraları okulun, kütüphanenin temellerine dökmüş olsalardı ne olurdu? Böyle bir şey olamazdı, çünkü, birincisi, para kazanmalarına olanak yoktu. İkincisi, hadi kazandılar diyelim, yasa kadınların kazandıkları parayı sahiplenmelerine izin vermiyordu. Kadınlara ceplerinde para tutabilme hakkı bundan kırk sekiz yıl önce verildi. Kırk sekiz yıl öncesine kadar, para kocanın mülkü sayılırdı. Annemin ve ninemin borsaya

girmemesinin bir nedeni de bu olabilir. Belki de, ‘nasıl olsa ne para kazanırsam kazanayım, elimden alınacak, kocamın istediği biçimde harcanacak’ demişler, parayı kazanma işini parayı harcayacak kimse ona bırakmışlardır.”

— 10 —

Virginia Woolf ve Mary Seton pencerenin önünde durup konuşmayı sürdürürler. Dışarda erkek okullarının binaları ay ışığında, kubbeleri ve kuleleriyle son derece güzel, son derece gizemli uzanmaktadır. Yüzyıllık taşlar bembeyaz, kibirle oturuyorlardır yerlerinde. Virginia Woolf önünde uzanan kente bakıp burada ne kitaplar yaratılmış olduğunu düşünür; eski din büyüklerinin ve ileri gelenlerin tahta kaplama duvarlarda asılı resimlerini, kaldırımlara garip biçimler yansıtan rengarenk pencereleri, tabletleri, anıtları, yazıtları, çeşmeleri ve çimenleri, sessiz avlulara bakan sessiz odaları düşünür. O çok güzel tütün dumanını, içkileri, derin koltukları ve güzel halıları da düşünür. Kişinin rahatta olduğunu, kişinin kendine ait bir yaşamının ve mekanının olduğunu gösteren kibarlığı, güler yüzlülüğü ve soyluluğu düşünür. “Analarımız, otuz bin sterlini bir araya getiremeyen, on üç çocuk doğuran analarımız, bizlere böyle şeylerin taklitini bile verememiş” diye düşünür. “Kuru toprağa kuru duvar dikmekten öteye gidememişler.”

İkinci Bölüm

— 11 —

Ertesi gün Virginia Woolf Londra’da, evindedir. Cambridge’de geçirdiği gün binlerce soru üşüştürmüştür aklına: Neden erkekler şarap, kadınlar su içer? Neden erkekler varlıklı, kadınlar yoksuldur? Yoksulluğun edebiyata etkisi nedir? Sanatta yaratıcılık için ne koşullar gerekir? Bu soruların yanıtlarını en bilgili, en önyargısız kaynaklarda aramak gerektiğini düşünür ve Britanya Müzesi’ne bir uğramanın şart olduğuna karar verir.

“Gerçek, eğer bulunabilir bir şeyse, ancak Britanya Müzesi’nde bulunur diye düşündüm” der karşısındaki Girton okulunun kızlarına; “ve kalem kağıdımı alıp müzeye daldım, katalogların önüne oturdum ve birkaç dakikada şaşkına dönüverdim: Bir yıl içinde kadın hakkında kaç kitap yazıldığı konusunda bir fikriniz var mı? Bu kitaplardan kaçının erkekler tarafından yazıldığını biliyor musunuz? Evrende en çok sözü edilen yaratığın siz bayanlar olduğunun farkında mısınız? Müzeye kalemi kağıdı alıp yarım günümü okumaya ayırmak üzere gitmiştim; öğlene kadar gerçek her neyse defterime geçirmiş olurum sanıyordum. Ama baktım ki bu kağıt yığınıyla başa çıkabilmek için insan değil fil, hatta fil de değil, bir fil sürüsü olmak gerek. Uzayıp giden kitap listesine ümitsizce bir aşağı bir yukarı göz gezdirdim.

Cinsiyet ve cinslerin yaradılışı, kuşkusuz, doktorların ve biyologların ilgi alanına girer. Şaşırtıcı olan, cinsiyetin, yani kadın konusunun, sıradan yazarları, sudan sabundan ürken romancıları, üniversiteden yeni çıkmış oğlanları, hiçbir diploması olmayan erkekleri, kadın olmamak dışında doğru dürüst hiçbir vasfı olmayan adamları da ilgilendirmiş olması. Kataloglarda bir de karşı cins

hakkında yazılmış kitaplara bakayım dedim ve iş daha da garipleşti: Kadınlar erkekler hakkında kitap yazmıyor. Bu kataloga göre, kadınlar erkekleri, erkeklerin kadınları ilgilendirdiğinden çok daha fazla ilgilendiriyor.

İşin bu yanını bir tarafa bırakıp kadınlar hakkındaki kitaplara döndüm ve çok geçmeden oturduğum masanın üstü düzinelerce kitapla kaplanıverdi. Profesörler, okul müdürleri, sosyologlar, din adamları, romancılar, yazarlar, gazeteciler, hep birlikte benim son derece basit sorucüğümün peşine düşmüş gidiyorlardı: Kadınlar neden yoksuldur? Defterimdeki her sayfa notlarla dolup taşmıştı. Defterin ilk sayfasına “Kadın ve Yoksulluk” diye, büyük harflerle bir başlık atmıştım. Bu başlığın altına sıraladığım notlardan bazılarını okuyayım:

Kadınların:

Ortaçağlardaki durumları

Fiji adalarındaki gelenekleri

Tanrıça olarak tapınılmaları

Ahlak duygularının güçsüz oluşu

Güney Denizi adalarında ergenlik yaşları

Çekicilikleri

Adak olarak sunulmaları

Beyinlerinin küçük olması

Gövdelerinde daha az kıl olması

Manevi, ahlaki ve fiziki güçsüzlükleri

Çocuklara bağlılıkları

Kaslarının daha güçsüz olması

Duygularının daha güçlü olması

Shakespeare'e göre

Dr. Johnson'a göre

Bay Oscar Browning'e göre

‘Akıllı adamlar kadınlar hakkında ne düşündüklerini söylemezler’ demiş Samuel Butler. Duruma bakılırsa, akıllı adamlar kadından başka bir şeyin sözünü etmemişler. Daha acıklısı, akıllı adamların her biri kadın hakkında başka bir şey düşünmüş.

Yani şimdi eve dönüp kadın ve edebiyat alanındaki çalışmalara ciddi bir katkı olarak ben de kadın gövdesinde daha az kıl olduğunu mu yazacaktım? Ya da Güney Denizi’ndeki adalarda kızların ergenlik yaşının dokuz olduğunu mu? (Yoksa doksan mıydı?) Kadın konusunda uzmanlaşmış bu beylere başvurmak vakit kaybından başka bir şey değildi.

— 12 —

Böyle düşünüp taşınırken, baktım, farkında olmadan defterime bir resim çiziktiriyorum. Bir surat, bir beden oluşmaya başlıyor. Profesör Fişmekan oturmuş ‘Kadın Cinsinin Zihni, Ahlaki ve Cismani Zayıflığı’ adlı muazzam eserini kaleme almakla meşgul.

Resmimde kadınlara pek çekici gelmeyen bir tip çıkmıştı ortaya: İri yarı bir adam, çifte gerdanlı, gözleri gerdanıyla denge olsun diye ufacık, yüzü kıpkırmızı. Yüzündeki ifadeden bir duygunun sıkıntısıyla boğuştuğu, bu sıkıntıyla kalemimi kağıda bir böceği öldürmüşçesine sapladığı anlaşılıyor. Bir seferliğine öldürmesi de yetmiyor, bir daha, bir daha öldürüyor ama, ne yaparsa yapsın, onu öfkeliendiren, sinirlendiren şey bir türlü silinip yok olmuyor. ‘Acaba karısı mı?’ diye düşündüm. ‘Acaba karısı bir süvari subayına mı aşık? Subay uzun boylu, astraganlar giyen, şık biri miydi? Acaba, Freud’un gözüyle bakarsak, bebekken güzel bir kız profesörle alay mı etmişti? Profesör Fişmekan’ın beşikteyken bile sevimli bir bebek olamayacağını düşünüyordum. Nedeni ne olursa olsun, çizimimde profesör son derece öfkeli, son derece çirkin biri olarak çıktı.

Psikoloji konusundaki yarım yamalak bilgim bile, defterime baktığımda, öfkeli profesörün resmini öfkeyle çizdiğimi görmeme yetti. Öfke, ben düşlere dalmış otururken gelip kalemimi ele geçirivermişti. Öfkenin ne işi vardı orda? Merak, şaşkınlık, keyif, sıkıntı: bu duygular peşpeşe sıralanmıştı sabah boyunca. Bunların arasında öfke adlı o kara yılan da mı sinsi sinsi dolaşıyordu yoksa? ‘Evet’ dedi defterimdeki resim ve profesörün kitabının başlığına işaret etti. Cinlerimi tepeme üşüştüren, nabzımı yükseltip yüzümü alev alev yaktıran, profesörün kadınların zihni, ahlaki ve cismani zayıflığı düşüncesi idi. Sıradan bir erkekten bile daha aşağı olduğunu duymak tabii ki hoşuna gitmiyor insanın. İnsan hali bu. Ben işte birkaç dakikada kendi öfkemi tanımlayıp, açıklayıp, yenivermişim. Peki, profesörlerin öfkesi nasıl açıklanabilirdi? Onlar neden öfkeliydi?

— 13 —

‘Neden, neden öfkeli bu adamlar?’ diye sora sora çıktım kütüphaneden, öğle yemeğimi yemeye bir lokantaya girdim. Benden önceki müşteri iskemlede bir gazete bırakıp gitmişti. Yemeğimi beklerken dalgın dalgın başlıklara göz gezdirdim: Güney Afrika’da kriket maçında biri bilmem kaç tane gol atmış. Sör Chamberlain’in Cenevre’de olduğu bildirilmiş. Bir kilerde bir satır bulmuşlar, üzerinde insan kılı varmış. Yargıç falanca boşanma mahkemesinde ‘Kadınların Utanmazlığı’ konusunda görüş bildirmiş. Sinema oyuncusu bir kadın Kaliforniya’da bir uçurumdan aşağı sarkıtılıp boşlukta asılı tutulmuş. Hava sisli olacakmış.

Bu gezegene iki dakikalığına uğrayan biri bile, bu gazeteye şöyle bir göz atsa, ataerkil bir düzende yaşandığını, her şeyin profesörün denetiminde olduğunu görür. Güç de, para da, etki de onun elinde. Gazetenin sahibi de, yayın yönetmeni de, yazı işleri müdürü de o. Dışişleri bakanı da, yargıç da, kriket oyuncusu da o. Yarış atları, yatlar onun malı. Hissedarlarına yüzde iki yüz ödeyen şirketin yöneticisi de o. Kendisi tarafından yönetilen vakıflara, okullara milyonlarca parayı o bırakıyor. Sinema oyuncusunu uçurumdan o sallandırıyor. Satırın üzerinde bulunan kılıların insan kılı olup olmadığına o karar verecek. Katili beraat ettirecek olan da, mahkum edecek olan da o; asacak olan da, serbest bırakacak olan da. Havadaki sis dışında her şey onun denetiminde görünüyor. Ama yine de öfkeli.

Bu kadar gücü elinde tutan birinin bu kadar öfkeli olması saçma geldi bana. ‘Belki de’ dedim, ‘belki de öfke gücün yanından eksik etmediği sadık uşağıdır.’ Örneğin, zenginler genellikle

öfkelidirler çünkü yoksulların mallarına el koyacağından kuşkulanırlar. Ama, profesörlerin, daha doğrusu ataerkil toplumun ataerkeklerinin derdi, büyük olasılıkla, kadınların güçsüzlüğü değil, kendilerinin üstünlüğüydü. Dertleri, kendi üstünlüklerini koruyabilmektir.

— 14 —

Yaşam her iki cins için de durup bitmeyen, zor bir didinme. Yaşam çok büyük yüreklilik, çok büyük güç istiyor. Herşeyin ötesinde de, kişide kendine güven istiyor. Kendine güven olmadığına beşikteki bebekten farkımız kalmıyor. Böylesine elle tutulmaz gözle görülmez ama alabildiğine önemli bir niteliği elde etmenin en kestirme yolu nedir? Ötekilerin kendinden daha aşağıda olduğunu düşünmektir. Doğuştan birtakım üstünlüklere sahip olduğunu düşünmektir. Bu, servet de olabilir, mevki de, biçimli bir burun da, dedesinin ünlü bir ressam tarafından yapılmış portresi de. Ülkeler ele geçirecek, insanları yönetecek bir erkek için kitlelerce insanın, hatta insan soyunun yarısının kendinden daha aşağıda olduğunu hissetmek çok önemlidir.

Kadınlar yüzyıllardır erkeklere dev aynalığı yapmışlar. Tadına doyum olmaz büyüleme güçleriyle erkeğin görüntüsünü olduğunun iki misli büyüklükte yansıtmışlar. Aynadaki bu görüntü akıl almaz ölçüde önemli: Yaşama gücünü besliyor, sinir sistemini harekete geçiriyor. Bu elinden alınan erkek ölebilir, tıpkı uyuşturucu bağımlısının kokainsiz kalması gibi.

— 15 —

Erkek cinsinin ruh yapısı gibi tehlikeli bir konuya olan katkılarım, hesabı ödemem gerektiğinden yarım kaldı. Hesap beş şilin, dokuz peni geldi. Garsona on şilin verdim, üstünü getirmeye gitti. Çantamda on şilinlik bir banknot daha duruyordu. Gözümünden kaçmadı, çünkü çantamın otomatik olarak on şilinlikler üretme gücüne hala alışmadım; hala, her aklıma gelişinde nefesim kesiliyor. Çantamı açıp bir bakıyorum ki orda duruyorlar. Yalnızca ve yalnızca aynı adı taşıdığım için bana teyzemden miras kalan bu kağıt parçaları karşılığında toplum bana tavuk ve kahve, yatak ve ev veriyor.

Teyzem Bombay'ın temiz havasını solumak üzere gezintiye çıktığı bir gün attan düşüp ölmüş. Miras haberini bir gece, kadınlara oy kullanma hakkı tanındığı sıralarda aldım. Bir müşavirin mektubu posta kutuma düşüverdi, açıp baktım ki teyzemden bana yılda beş yüz sterlinlik miras kalmış. Ömür boyu. Bir yandan oy kullanma hakkı, öte yandan para! Oy kullanma hakkı paranın yanında solda sıfır göründü bana. O güne kadar geçimimi gazetelerden tek tük işler dilenerek, bir gün bir eşek fuarının, öteki gün bir düğünün haberini yazarak sağlıyordum. Para kazanabilmek için zarflara adres yazdım, yaşlı kadınlara kitap okudum, yapma çiçekler yaptım, ana okulundaki çocuklara okuma yazma öğrettim. 1918 yılına kadar kadınların yapabileceği belli başlı işler bunlardı.

Sözü uzatmayalım, işte, teyzem öldü. Şimdi ne zaman bir on şilinlik bozdursam, eski günlerin o burukluğunu anımsıyorum. Sürekli bir geliri olmasının kişinin huyunu suyunu nasıl değiştirdiğini düşünüyorum. Dünyanın hiçbir gücü beş yüz sterlinimi elimden alamaz. Sonsuza dek yiyeceğim, giyeceğim ve başımı sokacak bir çatım olacak. Bu böyle olunca yalnızca uğraşp didinmeler değil, nefret ve kırgınlıklar da sona eriyor. Bir erkekten nefret etmem gerekmiyor: Bana bir zararı dokunamaz ki! Bir erkeğe yaltaklanmam, onu hoş tutmam gerekmiyor: Bana verebileceği bir şey yok ki!

Öteki cinse karşı giderek yeni bir tavır geliştirdiğimi farkettim. Yavaş yavaş korku ve kırgınlığın yerini acıma ve hoşgörü almaya başladı. Sonra, bir-iki yıl içinde, acıma ve hoşgörü de gitti, yerini çok daha büyük bir rahatlama, her şeyi kendi içinde, ne ise o olarak değerlendirebilme özgürlüğü aldı. Söz gelimi, şurdaki bina: Ben bu binayı beğeniyor muyum, beğenmiyorum muyum? Şurdaki resim güzel mi, değil mi? Bu kitap bence iyi bir kitap mı, değil mi? Gerçekten de teyzemin mirası bir beyefendinin ufkumu kapatan muhteşem gövdesini karşımdan çekip aldı, gökyüzünü apaçık serdi gözlerimin önüne.”

Üçüncü Bölüm

Virginia Woolf müzeden önemli bir yazı, güvenilir bir bilgi getirememenin düş kırıklığıyla döner akşam. “Belki de artık gerçeği aramayı, bir yığın renksiz düşünceyi başa üşüştürmeyi bırakmalı” diye düşünür. “Kapıyı pencereyi kapatıp perdeleri indirmeli, lambayı yakmalı, soruyu kesinleştirip, somutlaştırıp tarihçiye sormalı. Çünkü tarihçi düşünceleri, kanıları değil, olayları yazar. Tarihçi anlatsın bize kadınların ne koşullarda yaşadığını. Hem de çağlar boyunca falan değil, yalnızca İngiltere’de, diyelim ki yalnızca Elizabet döneminde. Nerdeyse her iki erkekten biri bir türkü, bir şiir karalayabilmişken, nasıl olmuş da dönemin o olağanüstü edebiyatının tek kelimesi olsun kadın elinden çıkmamış?”

Virginia Woolf raftan Profesör Trevelyan’ın İngiltere Tarihi’ni indirir, kitabın indeksinde “kadın” sözcüğünü arar, “kadınların durumu” diye bir madde olduğunu görür, belirtilen sayfayı açar. “Karısına dayak atması erkeğe tanınmış bir haktı” yazar kitapta. “Dayak, hem üst hem de alt kesimlerde yaygındı ve ne uygunsuz ne de ayıp sayılırdı. Bunun yanısıra, ailesinin seçtiği erkekle evlenmeyi kabul etmeyen kızların kilit altına alınması, dövülüp yerden yere vurulması toplumda olağan sayılırdı. Evlilik iki kişi arasındaki sevgiyle değil, ailelerin, özellikle üst sınıf ailelerin para hırsıyla belirlenen bir konuydu. Kızla oğlan genellikle daha beşikteyken nişanlanır, ana kucağından çıkar çıkmaz da nikahları kıyılırdı.”

Bu 1470’lerdi. Kadının durumu konusundaki bir sonraki bilgi, iki yüz yıl sonrası için, Stuartlar dönemi için veriliyordu: “Hem üst hem orta sınıflarda kocalarını kadınların kendilerinin

seçmelerine hala pek seyrek rastlanırdı. Erkekler koca olur olmaz efendi ve sahip sayılırlardı. Yine de,” der Profesör Trevelyan, “yine de ne Shakespeare’in oyunlarında, ne de onyedinci yüzyılda kadınlar tarafından yazılmış anılarda kadınların erkeklerden aşağı kalır bir tarafı, bir eksikliği görülmez.”

Virginia Woolf hak verir profesöre, “Profesör Trevelyan, Shakespeare’in kadınları erkeklerden aşağı kalmaz derken doğruyu söylüyor” der. “Tarihçi olmayan biri daha da ileri gidip zamanın başlangıcından bu yana kadınların edebiyata alev alev ışık tuttuğunu da söyleyebilir: Clytemnestra, Antigone, Kleopatra, Lady Macbeth, Phédre, Kresida, Rosalind, Desdemona, Anna Karenina, Emma Bovary... Gerçekten de, yalnızca erkeklerin yazdığı edebiyatta yaşıyor olsaydı, kadının gelmiş geçmiş en önemli kişi olduğu düşünülebilirdi: Çok yönlü; hem cesur hem huysuz; hem mükemmel hem sefil; hem alabildiğine güzel hem de alabildiğine çirkin; bir erkek kadar, hatta, bazılarının gözünde, erkekten daha güçlü. Ama bu, edebiyattaki kadın. Gerçek yaşamdaki kadın kilit altına alınıyor, dayak yiyor, yerden yere vuruluyor.

Sonuçta, son derece garip bir yaratık çıkıyor ortaya: Hayallerde en önemli kişi, günlük yaşamda ufak değeri yok. Şiir dünyasını baştan uca istila etmiş, tarihte encamı okunmuyor. Edebiyatta kralları, fatihleri avucunda oynatıyor, gerçek yaşamda parmağına hangi aile yüzüğü geçirmişse onun oğluna kul köle. Edebiyattaki en şiirsel sözlerin, en derin düşüncelerin çoğu onun dudaklarından dökülüyor; gerçek yaşamda okuması kıt, yazması yok, kocasının malından başka bir şey değil. Önce tarihçileri, ardından şairleri okuyan birinin zihninde ister istemez bir hilkat garibesi biçimleniyor: kartal kanatlı solucan; yaşamın ve güzelliğin ruhu mutfakta iç yağı kıyıyor.

— 18 —

Burada oturmuş kadınların Elizabet çağında neden şiir yazmadıklarını soruyorum ama kadınların nasıl eğitildiklerini, okuma yazma öğretilip öğretilmediklerini, kendilerine ait oturma odaları olup olmadığını, kaç kadının yirmi birine basmadan çocuk doğurduğunu, kısacası, sabah sekizden akşam sekize ne yaptıklarını bilemiyorum. Tarih, bu devrin orta sınıf kadınından söz etmeye gerek görmemiş. Paralarının olmadığı besbelli. Profesör Trevelyan’ın dediğine göre, isteseler de istemeseler de, ana kucağından çıkar çıkmaz, herhalde on beş, on altılarına bastıklarında, evlendiriliyorlarmış. Bu kadarı bile gösteriyor ki, bu kadınlardan birinin tutup birdenbire Shakespeare’in oyunlarını yazması, akıl almaz ölçüde garip bir iş olurdu.

Bu düşünce aklıma şimdi ölmüş olan yaşlı piskoposu getirdi: Ne geçmişte, ne şimdide, ne de gelecekte, hiçbir kadının Shakespeare’in dehasına sahip olamayacağını bildirmişti. Bu konuda gazetelere yazılar yazmıştı. Aynı piskopos, kendisine bilgi için başvuran bir kadına da kedilerin kesinlikle cennete gitmediğini söylemişti. ‘Ama’ demişti, ‘kedilerin de bir çeşit ruhu vardır.’ Yine de rafta Shakespeare’in sıra sıra duran yapıtlarına bakıp piskoposun hiç değilse bu konuda haklı olduğunu düşünmeden edemedim. Bir kadının Shakespeare’in çağında Shakespeare’in oyunlarını yazabilmesi bütünüyle olanaksızdı.

Shakespeare, büyük olasılıkla liseye gitmiş (annesinin aileden mirası vardı), orda Latince, dilbilgisi ve mantık öğrenmişti. Yasak yerlerde tavşan avlayan haylaz bir çocuk olduğu biliniyor. O arada belki bir de geyik vurmuştur. Epeyce erken yaşta mahalleden bir kadınla evlenmek zorunda kalmış, bu kadından, yine vaktinden epeyce erken, bir çocuğu olmuş. Bu maceradan kurtulabilmek için Londra'ya kaçıp orada bir iş tutmaya çalışmış. Tiyatrodan hoşlandığı anlaşılıyor. İşe sahne girişinde atları tutarak başlamış, çok geçmeden sahne üzerinde iş vermişler, başarılı bir oyuncu olmuş, evrenin göbeği durumundaki bu kentte herkesle karşılaşmış, herkesi tanıyıp sanatını sahnede, zekasını sokaklarda icra ederek, hatta arada bir de kraliçenin sarayına yolu düşerek yaşayıp gitmiş.

Şimdi düşgücümüzü kullanıp Shakespeare'in bir de son derece yetenekli bir kızkardeşi olsaydı ne olurdu diye düşünelim. Adı Judith olsun. Diyelim ki Judith de kardeşi kadar maceracı, kardeşi kadar yaratıcı ve dünyayı görüp tanımaya meraklı biriydi. Okula gönderilmedi. Horrace ve Virgil'i okuyabilmek bir yana, dilbilgisi ve mantık öğrenebilme şansı da yoktu. Arada bir eline bir kitap, çoğunluk kardeşinin kitaplarından birini geçirip birkaç sayfa okuyordu ama her seferinde anası babası kitapla kağıtla dalga geçmeyi bırakıp çorapları yamamasını ya da yahniye göz kulak olmasını söylüyordu. Belki arada sırada çatı arasında gizli gizli bir şeyler de karalıyordu ama ya kimselerin görmemesine çok dikkat ediyordu ya da yakıp yok ediyordu.

Kısa bir süre sonra, daha on yedisine basmamışken, bitişiklerindeki yüncünün oğluyla nişanlamaya karar verdiler. Avaz avaz evlenmek istemediğini haykırınca babasından ağır bir dayak yedi. Sonra, babası sert çıkmayı bırakıp yalvardı, 'bana zarar getirme, bu evlilik işinde beni utandırma' diye. 'Sana boncuk kolye alırım, güzel bir iç etekliği alırım' dedi. Konuşurken gözleri dolu doluydu: Nasıl olur da babasının sözünü dinlemezdi? Nasıl olur da babasının kalbini kırardı? Sonunda, bir yaz gecesi, Judith ufak tefek bir şeylerini bir bohçaya topladı, penceresinden bir ip sallandırıp indi ve Londra'nın yolunu tuttu. Henüz onyedisine basmamıştı. Çitlere konmuş şakıyan kuşlar kadar müziğe yetenekli, sözcüklerin sesine karşı da, kardeşi gibi, son derece duyarlıydı. Yine kardeşi gibi, tiyatrodan hoşlanıyordu.

O da sahne kapısına vardı, oyuncu olmak istediğini söyledi. Erkekler buna kahkahalarla güldüler. Tiyatronun sarkık dudaklı, şişko sahibi Nick Greene, fino köpeklerinin dansetmesiyle kadınların rol yapması üzerine bir şeyler böğürdedi. 'Hiçbir kadın' dedi, 'hiçbir kadın, imkanı yok oyuncu olamaz. Ama' dedi, 'başka bir şeyler olabilir.' Gidip bir yerde sanatının eğitimini göremezdi. Bir hanın kapısını çalıp iki lokma yiyecek arayamaz, gece yarısı sokaklarda başıboş dolaşamazdı. Gençcekti. Yüzü, ozan Shakespeare'in yüzüne şaşırtıcı biçimde benziyordu: Aynı gri gözler, aynı yuvarlak kaşlar. Sonunda tiyatro sahibi Nick Greene'in, dayanamadı, merhameti kabardı; çok geçmeden Judith'in bu beyden bir çocuğu oldu. Eh, bir kadın gövdesine kapatılıp kısırılmış ozan yüreğinin öfkesine, hırçınlıklarına karşı durulur mu? Sonunda, Judith bir kış gecesi canına kıyıverdi, cesedi Elephant and Castle'ın oralarda, otobüslerin durup kalktığı o ara yollardan birinde gömülü yatar.

Shakespeare'in gününde bir kadının Shakespeare ölçüsünde dehası olsaydı, öyküsü böyle olurdu. Rahmetli piskopos haklı: Shakespeare'in gününde Shakespeare'in dehasına sahip bir kadın çıkamazdı. Çünkü Shakespeare gibi bir dahi, emekçi, okumamış, hizmetçi kesimlerden çıkmıyor. Nasıl olabilirdi de ana kucağından çıkar çıkmaz işe koşulan, ana babanın zoruyla, yasa ve geleneğin gücüyle eli kolu kısıvrak bağlanmış kadınlar arasından çıkardı?

Ama yine de bir tür deha, emekçi sınıflar arasında olduğu gibi, kadınlar arasında da kol gezmiş olmalı. Arada sırada bir Emily Brontë'nin ya da bir Robert Burns'ün parlamayıp bu dehanın varlığına işaret ettiğini görüyoruz. Ama tabii bu parlamalar kayda kuyda geçmemiş. Ancak, kayıtlarda, suda boğularak öldürülen bir cadı, ruhunu şeytanların ele geçirdiği bir kadın, baharat satan bilge bir kadın, hatta çok önemli bir adam ve annesiyle ilgili bir şeyler okuduğumuzda, yitirilmiş bir romancının, bastırılmış bir ozanın izini yakalıyoruz. Hatta, daha ileri gidip, ozanı bilinmeyen sayısız şiirin çoğu kadınlar tarafından yazılmıştır da derim. Halk şiirlerini, halk türkülerini çıkarırlar, bunları çocuklarının kulağına mırıldanan, çırkık başında uzun kış gecelerini biraz daha çekilir kılmaya çalışan kadınlardı.

Bu doğru da olabilir yanlış da –bilemeyiz. Ama, doğru olan bir şey varsa o da şuydu: Onaltıncı yüzyılda yetenekle doğmuş her kadın ya çıldırmaya ya canına kıymaya ya da köyün dışındaki küçük bir kulübede tek başına, yarı cadı, yarı büyücü, ona buna korku ve alay konusu olarak yaşamaya mahkumdu. Kalk, yürüye yürüye Londra'ya git, sahne kapısına dikil, tiyatrodaki oyuncuların işletmecilerin arasına girip kendini göster... Hiçbir kız kendine zarar vermeden, aklını bozacak bir acıya uğramadan bunu başaramazdı.

İffet, birtakım garip nedenlerden icat edilmiş bir fetiş olabilir. Ama bu fetiş umursamamak olanaksızdı. Şimdilerde olduğu gibi, o dönemde de iffetin kadının yaşamında dini bir önemi vardı. İffet kişinin içine girip iliklerine kadar öylesine bir işler ki, onu söküp çıkaracak cesareti pek az kişi gösterebilir.

Ondokuzuncu yüzyılın sonunda bile kadının yazdığına adını koymaktan kaçınması, bu iffet duygusunun baskısı yüzündendi. Currer Bell, George Eliot, George Sand erkek adları kullanarak yüzlerini örtmeye gayret ettiler. İsimsizlik kadının içine işlemiş. Peçe arkasına saklanma isteğinden hala kurtulamıyor. Ünü konusunda bugün bile erkek kadar dikkatli değil. Bir erkeğe bir sokak levhası ya da mezar taşının yanından geçerken üstüne adını kazıtan içgüdüden, güzel bir kadın, hatta bir köpek gördüğünde 'bu köpek benim' diye düşündürten dürtüden kadında eser yok.

Genel olarak, üstün yetenekli birinin bir yapıt ortaya çıkarması hemen her seferinde dev güçlüklerle karşı kazanılmış bir zaferdir. Maddi koşullar genellikle izin vermez buna. Köpekler havlar, insanlar zırt pırt araya girer, para kazanmak gerekir, sağlık bozulur. Bir de dünyanın bütün bu güçlükleri daha da dayanılmaz kılan o malum kayıtsızlığı var. Dünya kimseden şiir, roman yazmasını istemez. Flaubert'in doğru kelimeyi bulup bulmadığı, Carlyle'in bir gerçeği ince ince kanıtlamış olup olmadığı dünyanın umrunda bile değildir. İstemediği bir şeye ne demeye para ödesin? Sonuçta, yazar, özellikle yaratıcı gençlik yıllarında, bin türlü rahatsızlık ve cesaret kırıcı şeyle acı içinde boğuşur.

Kadınlar için bu güçlükler çok daha büyük, çok daha dayanılmazdı. Öncelikle, kadının kendine ait bir odasının olması söz konusu değildi. Cep harçlığı babasının iyi niyetine bağımlıydı ve ancak sırtına geçirecek bir şeyler almasına yetiyordu. Maddi güçlükler korkunçtu, ama manevi güçlükler daha da beterd. Dünya, yetenekli erkeğe karşı kayıtsız, kadına karşıysa saldırgandı. Erkeklerle 'yazarsan yaz, umrumda değil' diyen dünya, kadınlara gelince bir kahkaha atıp 'yazmak mı? Senin yazmandan ne çıkar?' diyordu.”

Dördüncü Bölüm

Ertesi gün, Ekim sabahının ışıkları perdesiz pencerelerden tozlu huzmeler düşürmeye, sokakta trafiğin homurtusu yavaş yavaş yükselmeye başlar. Londra yine saat gibi kurulmaya, fabrika hareketlenmeye, makinalar çalışmaya başlamaktadır. Virginia Woolf, “bu kadar kitap karıştırmanın sonunda pencereden şu Londra'ya bir göz atayım” der, “bakalım, 26 Ekim 1928 gününün sabahında Londra neyle uğraşılıyor.”

Kimsenin *Antoni ve Kleopatra* 'yı okumakta olduğuna dair bir belirti yoktur. Londra, Shakespeare'in oyunları konusunda bütünüyle kayıtsız görünmektedir. Edebiyatın geleceği de şiirin ölmekte oluşu da kimsenin bir gram umrunda değildir. Kadının edebiyatta kendine özgü bir biçim geliştirmesini düşünen kimseler de yoktur. Sokakta herkes işi neyse ona kapılmış koşturmaktadır. Bir yere bir şeyler taşıyan bir çocuk geçer, ardından köpekli bir kadın; ellerinde küçük çantalarla işadamları; etraftaki parmaklıklara sopalalarını sürten sokak serserileri; sokakları kendine mesken edinmiş sokulgan tipler...

Birdenbire Cambridge'deki nehri anımsatır sokak Virginia Woolf'a: Önünden geçip köşede kıvrılan, aşağılara doğru, insanları önüne katıp sürükleyerek akıp giden görünmez bir nehir. Az sonra, sokağın bir yanından ötekine rügan çizmeli bir kızı taşıyıp getirir nehir; ardından, kahverengi paltolu genç bir adamı. Sokağın bir ucundan da çekmiş bir taksiyi getirmektedir. Üçü Virginia Woolf'un penceresinin hemen altında bir araya gelirler: Taksi durur, genç kızla adam

binerler ve araba sanki başka bir yerdeki bir akıntının gücüne kapılmış gibi kayıp gider, gözden kaybolur.

— 24 —

Son derece günlük, sıradan bir olaydır bu. Ama iki kişinin gelip bir köşede buluşması, birlikte bir taksiye binip gitmesi sanki aklını bir sıkıntıdan, bir şeyin baskısından kurtarmıştır. “Belki de” der, “bir cinsin ötekinden farklı olduğu düşüncesi zorlama bir düşünce. Aklın bütünlüğüne aykırı bu. Gerçekte, her birimizin içinde hem dişilik hem de erkeklik var. Bu iki güç yanyana oturuyor. Erkeğin beyninde erkeklik kadınlığa ağır basıyor, kadının beynindeyse kadın erkeği bastırıyor. Doğal ve rahat yaşabilmek için bu iki gücün uyum içinde olması gerekir.

Bir yazarın kadınlığını ya da erkekliğini düşünerek yazması, yalnızca erkek, yalnızca kadın olması öldürücüdür. Kadın erkekliğini, erkek kadınlığını korumalıdır. Bir kadının biraz olsun yakınlıkla yazması bile öldürücüdür. Bir kadının, haklı bile olsa, yalnızca bir davayı savunmak için yazması öldürücüdür. Bir kadının kadın olduğunun bilincinde olarak yazması öldürücüdür. Çünkü, taraf tutarak yazılan her şey ölmeye mahkumdur. Doğurgan olmaz. Bir-iki günlüğüne parlak, etkileyici görünebilir ama gün batarken sararır solar. Okuyanların akıllarında kök salıp yeşermez. Yaratıcılığın gerçekleşmesi için yazarın aklındaki kadınlıkla erkeklik arasında bir evlenme, bir birleşme olması gerekir. Aklın alabildiğine açık, özgür ve kendisiyle barışık olması gerekir.

— 25 —

Şimdi kadınlara verilen bu nutku, adet olduğu üz’re, sizleri yücelten, öven birtakım sözlerle bağlamam gerekir. Sizlere sorumluluklarınızı unutmayın, maneviyatınızı daha da yüksek tutun demem gerekir. Ne çok şeyin sizlerin elinde olduğunu, dünyanın geleceğini nasıl etkileyebileceğinizi hatırlatmam gerekir. Ama bence bırakalım bu öğütleri erkekler versin. Bu türden belagat onların işi. Onlar bu işi benim yapabileceğimden çok daha iyi beceriyorlar.

Sizler, bence, utanılacak ölçüde cahilsiniz. Bu güne kadar kayda değer tek bir buluşunuz olmadı. Ne bir imparatorluğu yıkmaya kalktınız, ne de bir ordunun başında savaşa girdiniz. Shakespeare’in oyunlarını da, Beethoven’in senfonilerini de siz yazmadınız. Bir kez olsun barbar bir ırka uygarlık götürmediniz. Öürünüz nedir? Yerkürenin sokaklar, meydanlar, ormanlar dolusu siyah, beyaz, kahverengi insanlarını gösterip, ‘n’apalım, başka işlerle meşgulüük’ diyeceksiniz. ‘Dünyanın bir milyar altı yüz yirmi üç milyon insanımı doğurduk, yetiştirdik, yıkadık, eğittik’ diyeceksiniz. ‘Bu, az vakit alan bir iş değil.’

Söylediğinizde tabii ki doğruluk payı var. Ama, 1866 yılından bu yana İngiltere’de kızların gidebileceği iki de üniversite var. 1880’den beri yasa kadına mülkünü sahiplenme hakkı tanıyor. 1919’dan beri, yani tam dokuz yıldır, kadının oy hakkı var. Yaklaşık on yıldır toplumdaki birçok iş kadınlara da açılmış durumda.

Artık olanaklar önümüze gelmeye başlıyor. Aradan bir yüzyıl daha geçtiğinde şimdiye dek içimizde bastırılıp kalmış yeteneklerin ortaya çıkacağına inanıyorum. Yeter ki bizler o arada özgürlük düşüncesine alışabilelim; ne düşünüyorsak onu yazabilme cesaretini edinebilelim; oturma odasından başımızı çıkarıp insanların birbiriyle ilişkisine değil, gerçeklikle ilişkisine bakabilelim; gökyüzünü, ağaçları ve her ne varsa onu kendi içinde, her neyse o olarak değerlendirebilelim; tutunulacak bir kol olmadığını, yaşamda tek başımıza olduğumuz gerçeğini kabul edebilelim; dünyanın kadın-erkek ilişkisinden değil, bireyle gerçeklik ilişkisinden oluştuğunu görebilelim. Sizlere para kazanmanızı ve kendinize ait bir oda edinmenizi söylerken, gerçeğin ışığında yaşamınızı, sizleri sürekli tazeleyen bir yaşam sürdürmenizi söylüyorum.